

Ірина Ломачинська
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка

РЕЛІГІЙНА ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВЧЕ І НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

В умовах розбудови громадянського суспільства, ґрунтованого на демократичних цінностях свободи совісті та віросповідання, залишається однією з актуальних проблема становлення системи релігійної освіти в Україні. Проблеми її законодавчого та нормативного врегулювання визначають мету означеного дослідження.

Щодо термінології, то поняття «релігійна» і «духовна» освіта мають близький за змістом, але не тотожний зміст. А. Колодний визначає релігійну освіту як «навчальний процес, зорієнтований на передачу реципієнту певного обсягу релігійної інформації з метою підвищення рівня його релігійної освіченості, формування навиків усвідомленого сприйняття змісту певного релігійного віровчення» [1, с.655]. Він наголошує на її конфесійному спрямуванні, зазначає на небезпеці однобічно заангажованих оцінок ними інших віровчень. У статті до «Релігієзнавчого словника» А. Колодний розрізняє два види релігійної освіти – загально-просвітницьку (навчання релігії в парафіяльних і недільних школах, біблійних курсах тощо) та професійно-зорієнтовану, яку ще можна назвати богословською [14, с.275]. Така освіта, відповідно до роз'яснення МОН [3], є духовною, це освіта в духовних навчальних закладах та у закладах вищої освіти; духовні освітні заклади створюються релігійними організаціями і здійснюють підготовку духовенства та служителів Церкви, зміст їхньої освіти є богословським. Серед них розрізняють богословські університети, інститути, академії, семінарії, богословські коледжі тощо. Зазначено, що і у державних та приватних вищих навчальних закладах є ліцензовані та акредитовані

Секція 5. Аналітика релігійних процесів

програми за спеціальностями «Богослов'я (теологія)». Таким чином, «релігійна освіта» є ширшим за обсягом поняттям, ніж «духовна освіта», тобто, вся духовна освіта є релігійною, однак, не вся релігійна освіта підпадає під категорію духовної.

Відповідно до Концепції вищої духовної освіти УПЦ [4], основним її завданням є забезпечення необхідного рівня підготовки кандидатів для пастирського служіння, богословів та фахівців інших форм церковного служіння, а також створення умов для суспільного визнання значимості вищої духовної освіти і соціальної інтеграції випускників вищих духовних навчальних закладів. У структурі вищої духовної освіти УПЦ виділяються духовні училища, духовні семінарії та духовні академії. У Концепції підкреслюється, що випускники духовних закладів отримують відповідний рівень духовної освіти і кваліфікацію для здійснення церковно-богословської діяльності.

Питання врегулювання релігійної освіти розпочалося з прийняттям у 1991 році Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», де зазначено, що релігійні управління і центри відповідно до своїх зареєстрованих статутів (положень) мають право створювати духовні навчальні заклади для підготовки священнослужителів і служителів інших необхідних їм релігійних спеціальностей [13].

Законодавче визнання релігійної діяльності як професійної доцільно датувати 2007 роком, коли Наказом Держспоживстандарту [5] внесено зміну до Класифікатора професій ДК 003:2005, відповідно до якої у розділ «Професіонали» розміщено класифікаційну позицію 246 «Професіонали в галузі релігії», та за позицією 2460 добавлено види професійної діяльності – «Єпископ (архієпископ, митрополит, голова об'єднання, старший пресвітер)», «Місіонер», «Священослужитель (пастор, пресвітер)». На рівні фахівців як «Допоміжний персонал релігійних організацій, який не має духовного сану» за класифікаційною позицією 3480 внесено наступні види професійної діяльності: «Диякон (служитель)» «Регент» та «Релігійний проповідник (євангеліст, благовісник та ін.)».

Означені види професійної діяльності представлені і у діючому Класифікаторі професій ДК 003:2010, де зазначено, що професія – це здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації, яка визначається рівнем освіти та спеціалізацією. Необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків.

Початком законодавчого унормування релігійної освіти в Україні став 2010 рік, коли згідно з наказом Вищої атестаційної комісії України було внесено зміни до переліку спеціальностей [10], за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук,

присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, в результаті яких «Богослов'я» визнано науковою дисципліною у галузі «Філософські науки».

Законом України «Про вищу освіту» в редакції 2014 року [8] легітимовано спеціальність «Богослов'я» у освітньому процесі, зокрема, у статті 28 серед галузевих закладів вищої освіти зазначені і богословські. У Прикінцевих положеннях спеціальність «Богослов'я» виділено в окрему галузь знань з можливістю створенням аспірантури і докторантури та вченою радою, зокрема, зазначено, що під час проходження в установленому законодавством порядку закладом вищої духовної освіти процедури ліцензування та акредитації освітньої програми за спеціальністю "Богослов'я", створення та діяльності аспірантури, докторантури, спеціалізованої вченої ради цього закладу вищої духовної освіти за галуззю знань "Богослов'я" документи про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання викладачів (педагогічних і науково-педагогічних працівників) і членів спеціалізованої вченої ради, видані закладами вищої духовної освіти, вважаються еквівалентними відповідним документам, що видаються в установленому законодавством порядку.

Постановою Кабінету Міністрів від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [10] «Богослов'я» було виведено як окрема галузь знання з шифром 04 та спеціальністю 041. Таким чином, духовна освіта в Україні була легітимована на всіх освітніх рівнях.

Цього ж 2015 року значно розширилася зона вітчизняної релігійної освіти. У червні, в результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів» [9], релігійним організаціям, статути (положення) яких зареєстровано у встановленому законодавством порядку, визначено можливості заснування дошкільних, шкільних та професійно-технічних навчальних закладів.

У Законі про освіту [12] дається роз'яснення, що державні та комунальні заклади освіти відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер; водночас, приватні заклади освіти, зокрема засновані релігійними організаціями, мають право визначати релігійну спрямованість власної освітньої діяльності (ст.31). Релігійні організації можуть утворювати позашкільні навчальні заклади (ст.14).

Щодо затверджених стандартів вищої освіти за спеціальністю 041 «Богослов'я», то вони відсутні як на рівні бакалавра, так і на рівні магістра. У 2017 році на сайті Міністерства освіти і науки України оприлюднено Проект стандарту зі спеціальності 041 "Богослов'я" першого (бакалаврського) рівня освіти [15]. Як зазначається у пояснювальній записці, стандарт визначає сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів за першим рівнем вищої освіти в межах спеціальності 041 «Богослов'я». Серед розробників – провідні українські науковці та

Секція 5. Аналітика релігійних процесів

представники протестантської, православної і католицької освіти. В означеному документі під богословською освітою розуміється широке за змістом поняття: 1) освіта в вищому духовному навчальному закладі, яка визначається окремо взятою конфесією і орієнтована передусім на підготовку професіоналів (науковців, викладачів богословських ВНЗ, вчителів недільних шкіл, кандидатів на пастирське служіння, регентів церковних хорів тощо), в центрі підготовки яких знаходиться систематичне навчання і вивчення віровчення конфесії; 2) освіта в інших вищих навчальних закладах, яка може бути не пов'язана з жодною з конфесій та орієнтована на підготовку фахівців, що могли б реалізуватися на різних суспільних посадах (учитель предметів духовно-морального спрямування, викладач богословських дисциплін у ВНЗ тощо).

Означений проект стандарту став основою для розробки бакалаврських і магістерських програм. Відповідно до даних сайту Вступ.ОСВІТА.UA [2], станом на 2020 рік навчання за освітньою програмою 041 «Богослов'я» пропонує 6 навчальних закладів: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Приватний заклад вищої освіти "Карпатський університет імені Августина Волошина", Приватний заклад вищої освіти "Івано-Франківська академія Івана Золотоустого", Київська православна богословська академія, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (де представлено дві освітні програми – «Практичне богослов'я» та «Сучасне християнське богослов'я»).

Зокрема, користуючись другою позицією означеного проекту стандарту, ОПП «Богослов'я» першого рівня вищої освіти з кваліфікацією «бакалавр богослов'я» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича [6] пропонує випускникам широкий спектр не лише конфесійного, але й світського працевлаштування: в сфері педагогічної та науково-педагогічної діяльності (викладач професійного навчально-виховного закладу, викладач професійно-технічного навчального закладу, викладач-стажист, вчитель загальноосвітнього навчального закладу, лаборант (освіта)); посадова особа органів державної влади, навчальних інституцій, громадських організацій (у галузі культури, освіти, благодійності, прав людини та ін.); експерт із суспільно-релігійних питань; журналіст (релігійний оглядач); здійснювати науково-дослідну, навчально-виховну, просвітницьку, літературно-видавничу, соціально-практичну, експертно-консультативну, представницько-посередницьку та організаційно-управлінську діяльність, будь-які види професійної діяльності у сфері аналітичної роботи із релігійним організаціями, їх статутами та установчими документами; управління соціальними відносинами та процесами, що вимагають ефективної комунікації, однак, обов'язкові компоненти освітньої програми (окрім визначених МОН) мають теологічне спрямування. Є педагогічна практика, однак лише релігійна педагогіка. Щодо окреслених

перспектив аналітичної роботи, то жодна з зазначених у ОПП компонент означених компетентностей не формує.

ОПП магістерського рівня Українського католицького університету [7] у придатності до працевлаштування окрім вище зазначених видів діяльності професіоналів в галузі релігій також пропонує світські посади – керівники проектів та програм – 1238; менеджери з дослідження ринку та суспільної думки – 1475.3; менеджери у соціальній сфері – 1483; консультант із суспільно-політичних питань (в партіях та інших громадських організаціях) – 2443.2; редактор науковий – 2451.2; фахівець з релігієзнавства – 2443.2. Варто зазначити, що цикл професійної підготовки обмежується лише богословськими дисциплінами), а для означених видів діяльності є відповідні освітні спеціальності – менеджмент, релігієзнавство, філософія, політологія, соціальна робота тощо.

Таким чином, можливо стверджувати, що в Україні на законодавчому рівні дотримано положення статті 35 Конституції України щодо можливості вести релігійну діяльність як професійну і створено передумови для формування освітніх програм, які б забезпечували формування фахових компетентностей в означеній галузі. Однак, розробники проаналізованих освітніх програм стерли межу між конфесійною та світською сферами діяльності, порушивши інше положення статті 35 Конституції України – кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Україна – поліконфесійна держава, представлена не лише християнськими конфесіями, і не лише віруючими, що вимагає необхідності чіткого визначення придатності до працевлаштування.

Література

1. Академічне релігієзнавство. За наук. ред. А. Колодного. Київ.: Світ Знань, 2000. 720 с.
2. Вступ.ОСВІТА.UA. URL:<https://vstup.osvita.ua/spec/2-620-1/0-0-1484-0-0-0/>
3. Духовна освіта. URL:<https://mon.gov.ua/ua/tag/dukhovna-osvita>
4. Концепція вищої духовної освіти Української православної церкви. <http://orthodox.org.ua/article/концепція-вищої-духовної-освіти-української-православної-церкви>
5. Наказ Держспоживстандарту від 29.01.2007 № 4. <http://consultant.parus.ua/?doc=03VEGF4834>
6. ОПП «Богослов'я» першого рівня вищої освіти з кваліфікацією «бакалавр богослов'я» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. <http://www.religstud.chnu.edu.ua/res/religstud/osvitprogbakbog.pdf>
7. Освітньо-професійна програма «Богослов'я» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 041 «Богослов'я». <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/Profil-osvitnoyi-programy-Bogoslovyua-spetsialnosti-041-Bogoslovyua-magistr.pdf>

Секція 5. Аналітика релігійних процесів

8. Про вищу освіту: Закон України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів: Закон України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498-19>

10. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів від 29.04. 2015. № 266. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p#n11>

11. Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань: Наказ Вищої атестаційної комісії України від 23.06. 2005 № 377.
https://ips.ligazakon.net/document/view/re10993?an=1933&ed=2010_04_29

12. Про освіту: Закон України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

13. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

14. Релігієзнавчий словник. За редакцією А. Колодного. Київ, Четверта хвиля. 392 с.

15. Стандарт вищої освіти України рівень вищої освіти перший (бакалаврський); галузь знань 04 «Богослов'я»: Проект. <http://kzref.org/i-preambula.html>